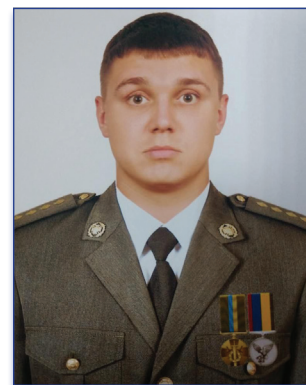

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.10.2024.15>
УДК 343.98:343.13 (477)

Станіслав Мосейко

аспірант кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-3405-8414>
e-mail: mosey2008@ukr.net

Цивільний позов у кримінальному провадженні: концептуальні підходи до усвідомлення сутності

Станіслав Мосейко

Стаття присвячена актуальному для сучасної науки кримінального процесу питанню відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди шляхом заявлення цивільного позову у кримінальному провадженні. Автор звертає увагу на те, що фундаментальні зміни в чинному кримінальному процесуальному та цивільному законодавстві обумовлюють необхідність перегляду сталих підходів не лише до процесуального порядку заявлення та розгляду цивільного позову у кримінальному провадженні, але й доктринальних підходів до усвідомлення сутності інституту цивільного позову, адже типовою помилкою наукових досліджень є використання сталих правничих «кліше» при усвідомленні сучасних інститутів, серед яких й інститут цивільного позову в кримінальному провадженні. Отже, метою статті є усвідомлення сутності концептуальних змін, що відбулися у нормативному регулюванні інституту цивільного позову у кримінальному провадженні, як засадничого концепту доктринального розуміння форми розгляду цивільного позову. Підходи автора спираються на загальні та спеціальні методи наукового дослідження. За допомогою логічного методу розглядалося поняття «з'єднаний процес»; системний метод був використаний для усвідомлення проблеми в її комплексному баченні та формування висновків; герменевтичний метод став у пригоді для тлумачення норм кримінального процесуального законодавства. За результатами дослідження зроблений висновок щодо недоцільності усвідомлення цивільного позову у кримінальному провадженні як з'єданого процесу, оскільки його не можна розглядати, як поєднання в одному провадженні кримінального провадження і провадження щодо цивільного позову. Процедура відшкодування шкоди на підставі заявленого цивільного позову функціонує в межах кримінальних процесуальних правовідносин, норми цивільного процесуально права є допоміжними, на що вказує ч. 5 ст. 128 КПК, а відтак йдеться про єдиний процес, позбавлений суперечності між двома галузями права.

Ключові слова: відшкодування шкоди в кримінальному провадженні; цивільний позов; шкода, завдана кримінальним правопорушенням; цивільний позивач; цивільний відповідач.

Постановка наукової проблеми. З моменту набуття незалежності, оголосивши курс на побудову демократичної правової держави, визнавши на конституційному рівні людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю¹, Україна досягла суттєвих успіхів у формуванні людиноцентричного правничого простору. Але побудова правової держави — це постійний рух уперед зі створення досконалих правових гарантій та механізмів їх реалізації.

Funding

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Disclaimer

The funder had no role in the study design, data collection and analysis, decision to publish, or preparation of the manuscript.

Contributors

The author contributed solely to the intellectual discussion underlying this paper, case-law exploration, writing and editing, and accept responsibility for the content and interpretation.

Declaration of Competing Interest

The author declare that they have no conflict of interest.

¹ Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року (редакція від 01.01.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

CIVIL CLAIM IN CRIMINAL PROCEEDINGS: CONCEPTUAL APPROACHES TO UNDERSTANDING ESSENCE

The article is devoted to the issue of compensation for damage caused by a criminal offense by filing a civil claim in criminal proceedings, which is relevant for modern science of criminal procedure. The author draws attention to the fact that fundamental changes in the current criminal procedural and civil legislation necessitate a revision of established approaches not only to the procedural procedure for filing and considering a civil claim in criminal proceedings, but to doctrinal approaches to understanding the essence of the institution of a civil claim, because a typical mistake in scientific research is the use of established legal "clichés" in understanding modern institutions, including the institution of a civil claim in criminal proceedings. Thus, the purpose of the article is to understand the essence of the conceptual changes that have occurred in the regulatory regulation of the institution of a civil claim in criminal proceedings, as a fundamental concept of the doctrinal understanding of the form of considering a civil claim. The author's approaches are based on general and special methods of scientific research. The logical method was used to examine the concept of "joint process"; the systemic method was used to understand the problem in its comprehensive vision and to form conclusions; the hermeneutic method was useful for interpreting the norms of criminal procedural law. According to the results of the study, a conclusion was made about the inexpediency of understanding a civil claim in criminal proceedings as a joint process, since it cannot be considered as a combination of criminal proceedings and proceedings regarding a civil claim in one proceeding. The procedure for compensation for damage on the basis of a declared civil claim operates within the framework of criminal procedural legal relations, the norms of civil procedural law are auxiliary, as indicated by Part 5 of Article 128 of Criminal Procedural Code of Ukraine, and therefore it is a single process devoid of contradictions between the two branches of law. Keywords: compensation for damage in criminal proceedings; civil claim; damage caused by criminal offense; civil plaintiff; civil defendant.

*Цивільний позов у кримінальному провадженні:
концептуальні підходи до усвідомлення сутності*

Серед інститутів, які мають вкрай важливе значення для забезпечення прав особи, яка бере участь у кримінальному провадженні, з впевненістю можна назвати інститут відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. У системі кримінального процесуального права він по праву займає особливе місце. Таке його положення обумовлено тим, що на відміну від більшості завдань кримінального провадження, спрямованих на забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінальних правопорушень та притягнення до відповідальності винних у їх вчиненні, завдання відшкодування (компенсації) шкоди, що спричинено кримінальним правопорушенням, має яскраво виражену правозахисну спрямованість, і це демонструє ставлення держави до конкретної особи (фізичної чи юридичної) — потерпілої від кримінального правопорушення, надаючи їй певні переваги щодо захисту своїх порушених прав. При цьому законодавець у ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі — КПК) правильно, з погляду людиноцентричності, розставляє пріоритети послідовністю викладу переліку завдань кримінального провадження, поставивши на перше місце саме захист особи від кримінального правопорушення², складовою якого є відшкодування заподіяної такими протиправними діями шкоди.

Слід визнати, що саме антропоцентричний підхід у праві було покладено в основу нового законодавства незалежної України — Кримінального кодексу України (далі — КК)³, Цивільного кодексу України (далі — ЦК)⁴, а також, що є природним розвитком такого поступового підходу, — КПК України.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Феномен права на відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням і, зокрема, інститут цивільного позову в кримінальному провадженні та процесуальні механізми такого відшкодування не залишалися поза увагою вчених. Вони були предметом дослідження багатьох науковців. Серед них: С. Є. Абламський, Ю. П. Алєнін, С. А. Альперт, В. В. Вапнярчук, Б. П. Ващук, І. В. Гловюк, М. С. Городецька, М. І. Гошовський, Ю. М. Грошевий, Ю. О. Гурджі, С. В. Давиденко, Д. Ю. Кавун, О. В. Капліна, Х. Р. Кахнич, О. М. Крукевич, О. П. Кучинська, Л. М. Лобойко, В. Т. Нор, С. І. Остапенко, С. І. Перепелиця, Д. П. Письменний, М. А. Погорецький, В. Г. Пожар, І. В. Ракіпова, А. М. Стебелев, І. І. Татарин, І. А. Тітко, О. О. Торбас, Л. Д. Удалова, Ю. В. Циганюк, С. Л. Шаренко, О. Г. Яновська та багато інших. Попри значний теоретичний та практичний внесок в розвідки з даної проблематики, багато з досліджуваних питань й досі залишається актуальним, відкриваються новими теоретичними та практичними аспектами та потребують свого дослідження.

Доцільність звернення до розгляду проблемних питань відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, обумовлена не лише зазначеними вище обставинами. Вона також пов'язана з тим, що зазнала зміни юридична концепція відшкодування шкоди у цивільному праві, що детермінувало зміни нормативного регулювання відшкодування шкоди у кримінальному процесуальному праві, на що часто не звертають уваги науковці, користуючись «застарілими формулами» чи сталими правничими кліше, які по суті відійшли у минуле, але продовжують впливати на свідомість науковців та практиків. Зокрема, якщо раніше, кримінальне процесуальне законодавство як правове поле, в рамках якого реалізувалися кримінальні правовідносини, було орієнтоване на

² Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

³ Кримінальний кодекс України, Закон України від 05.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

⁴ Цивільний кодекс України, Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

Stanislav Moseiko

ZIVILKLAGE IM STRAFVERFAHREN: KONZEPTIONELLE ANSÄTZE ZUM VERSTÄNDNIS DES WESENS

Der Artikel widmet sich der für die moderne Strafprozesswissenschaft aktuellen Frage des Schadensersatzes, der durch eine Straftat verursacht wird, indem ein Zivilanspruch in einem Strafverfahren erhoben wird. Der Autor weist darauf hin, dass grundlegende Änderungen in den derzeitigen strafrechtlichen und zivilrechtlichen Vorschriften eine Revision nachhaltiger Ansätze nicht nur für das Verfahren zur Einreichung und Prüfung einer Zivilklage im Strafverfahren erfordern, aber auch doktrinaire Ansätze zur Erfassung des Wesens der Institution der Zivilklage, schließlich ist ein typischer Fehler der wissenschaftlichen Forschung die Verwendung von ständigen juristischen «Klischees» im Bewusstsein moderner Institutionen, einschließlich der Einleitung eines Zivilprozesses in einem Strafverfahren. Somit zielt der Artikel darauf ab, das Wesen der konzeptionellen Veränderungen zu verstehen, die in der normativen Regelung der Institution einer Zivilklage im Strafverfahren als ein grundlegendes Konzept des doktrinen Verständnisses der Form der Berücksichtigung eines Zivilforderung. Die Ansätze des Autors basieren auf allgemeinen und speziellen Methoden der wissenschaftlichen Forschung. Mit der logischen Methode wurde das Konzept des «verbundenen Prozesses» betrachtet; die Systemmethode wurde verwendet, um die Problematik in ihrer komplexen Vision und Formschlussfolgerungen zu verstehen; die hermeneutische Methode war nützlich für die Interpretation der Normen des Strafprozessrechts.

Nach den Ergebnissen der Studie wurde festgestellt, dass es nicht zweckmäßig ist, eine Zivilforderung in einem Strafverfahren als kombiniertes Verfahren zu realisieren, da sie nicht als Kombination in einem Verfahren von Strafverfahren und Verfahren im Zusammenhang mit einer Zivilklage betrachtet werden kann. Das Verfahren zur Entschädigung für Schäden auf der Grundlage des geltend gemachten Zivilanspruchs findet im Rahmen strafprozessualer Rechtsbeziehungen statt, wobei die Regeln des Zivilprozessrechts subsidiär sind, wie durch Teil 5 des Art. 128 CPC, und daher ist es ein einziges Verfahren, frei von Widerspruch zwischen den beiden Zweigen des Rechts.

Stichwörter: Schadensersatz in Strafverfahren; Zivilklage; Schaden, der durch eine Straftat verursacht wurde; Zivilkläger; Zivilbeklagter.

встановлення шкоди як результату вчиненого кримінального правопорушення, то зараз на перше місце висувається проблема реального відшкодування заподіяної шкоди, а відтак — необхідність формування відповідного механізму відшкодування, наділення осіб, які зазнали негативних наслідків від злочинного посягання на свої права та законні інтереси, дієвих способів захисту, а також належних гарантій для їх реалізації.

Метою статті є усвідомлення сутності концептуальних змін, що відбулися у нормативному регулюванні інституту цивільного позову у кримінальному провадженні, як засадничого концепту доктринального розуміння форми розгляду цивільного позову; формування підходу стосовно доктринального його бачення не як з'єданого процесу, а як розширення предметної юрисдикції кримінального суду. Крім того, як мету статті автор бачить формування уявлення стосовно співвідношення кримінального процесуального та цивільного процесуального права як регуляторів процедури розгляду цивільного позову у кримінальному провадженні.

Викладення основного матеріалу дослідження. Концептуальні зміни фундаментальних основ КПК України⁵ та Цивільного кодексу України⁶ у частині нормативного регулювання відшкодування шкоди вимагає перегляду і суттєвого переосмислення сформованих багато років тому у науці та правозастосовній діяльності поглядів щодо складових теорії відшкодування шкоди, проблеми предметної юрисдикції судового розгляду спорів, що впливають із заподіяння шкоди, питання предмета й методу правового регулювання правовідносин, що виникають з відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, доктринальні підходи щодо зобов'язання з відшкодування шкоди, питання цивільно-правової деліктної відповідальності, теорії позовного провадження та місця у ній цивільного позову у кримінальному провадженні, а також підстави та умови виникнення шкоди, проблеми предметної юрисдикції судового розгляду спорів, що впливають із заподіяння шкоди, питання предмета й методу правового регулювання правовідносин, що виникають з відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, суб'єктного складу правовідносин із відшкодування шкоди та особливостей правового статусу їх учасників.

Загальновідомо, що злочинність це «...масове соціальне явище в суспільстві»⁷, яке пов'язане з природною схильністю людини до вчинення злочинів. При цьому це явище є неминучим та таким, «яке існувало й існуватиме у суспільствах усіх типів, пов'язане з умовами будь-якого колективного життя, виражається у діях, які є суперечливими, образливими для певного колективного почуття або колективної свідомості, які захищає кримінальне право»⁸. При цьому деякі автори вважають, що «злочинність існує з моменту створення перших державних утворень ...» або «... з моменту утворення родоплемінних спільнот ... і до цього часу, за будь-якого суспільного устрою... Це дає підстави вести мову про злочинність як феномен (явище, процес), об'єктивно притаманний суспільству, укорінений у його бутті»⁹.

Як зазначають фахівці, «немає суспільства вільного від злочинності», «немає також рівня соціально-економічного розвитку, рівня багатства чи філософсько-етичної системи, яка б забезпечувала повне усунення зло-

⁵ Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

⁶ Цивільний кодекс України, Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

⁷ Кулик О. Г. Злочинність як соціальне явище: суттєві ознаки та визначення поняття. *Наука і правоохорона*. 2017. № 1. С. 125.

⁸ Там само. С. 126.

⁹ Там само. С. 129.

Stanislav Moseiko

RÉCLAMATION CIVILE DANS LES PROCÉDURES PÉNALES : APPROCHES CONCEPTUELLES POUR COMPRENDRE L'ESSENCE

L'article est consacré à la question de l'indemnisation des dommages causés par une infraction pénale par le dépôt d'une action civile dans le cadre d'une procédure pénale, ce qui est pertinent pour la science moderne de la procédure pénale. L'auteur attire l'attention sur le fait que les changements fondamentaux dans la législation actuelle en matière de procédure pénale et civile nécessitent une révision des approches établies non seulement de la procédure procédurale de dépôt et d'examen d'une demande civile dans le cadre d'une procédure pénale, mais aussi des approches doctrinales visant à comprendre l'essence de l'institution d'une action civile, car une erreur typique de la recherche scientifique est l'utilisation de « clichés » juridiques établis pour comprendre les institutions modernes, y compris l'institution d'une action civile dans le cadre d'une procédure pénale. Par conséquent, l'objectif de l'article est de comprendre l'essence des changements conceptuels qui se sont produits dans la réglementation réglementaire de l'institution de l'action civile dans les procédures pénales, en tant que concept fondamental de la compréhension doctrinale de la forme de prise en compte d'une action civile. Les approches de l'auteur s'appuient sur des méthodes générales et particulières de recherche scientifique. En utilisant la méthode logique, le concept de « processus connecté » a été considéré ; la méthode systémique a été utilisée pour comprendre le problème dans sa vision globale et formuler des conclusions ; La méthode herméneutique s'est avérée utile pour interpréter les normes du droit procédural pénal. Les résultats de l'étude ont conclu qu'il n'est pas approprié de percevoir une action civile dans le cadre d'une procédure pénale comme un processus combiné, car elle ne peut être considérée comme une combinaison d'une procédure pénale et d'une procédure concernant une action civile dans une seule procédure. La procédure d'indemnisation des dommages sur la base d'une réclamation civile déclarée s'effectue dans le cadre des relations juridiques procédurales pénales, les normes du droit procédural civil sont auxiliaires, comme indiqué dans la partie 5 de l'article 128 du Code de procédure pénale de l'Ukraine, et il s'agit donc d'un processus unique, dépourvu de contradictions entre deux branches du droit.

Mots-clés : indemnisation des dommages dans le cadre d'une procédure pénale ; réclamation civile ; dommage causé par une infraction pénale ; demandeur civil ; défendeur civil.

Цивільний позов у кримінальному провадженні:
концептуальні підходи до усвідомлення сутності

чинності із суспільного життя¹⁰. Тому злочинність, передусім, має деструктивний вплив на державу та суспільство в цілому, а «кожен злочин є діянням, що спричиняє шкоду конкретній людині, групі людей»¹¹. Тож саме в цих наслідках має прояв «суспільна небезпека», як одна з ключових ознак поняття кримінального правопорушення, що міститься в ст. 11 КК України¹².

Якщо злочинність — є невід'ємною складовою суспільного життя, то «логічним виглядає й обов'язок держави усунути наслідки злочину, у тому числі шляхом відшкодування завданої потерпілому шкоди»¹³. Реалізація цього обов'язку держави цілком залежить від економічного і фінансового становища країни, від дієвості та ефективності законодавства яке має встановити відповідні механізми, а також від «створення й функціонування системи надійних правових гарантій з метою забезпечення права на правосуддя та судовий захист при здійсненні кримінального провадження»¹⁴. Однак, попри прагнення держави створити такі механізми, позитивні законодавчі кроки стосовно забезпечення прав людини у кримінальному провадженні, положення КПК України (п. 3 ст. 127)¹⁵ і ЦК України (ст. 1197)¹⁶ й досі не можуть бути реалізовані належним чином, серед іншого, через відсутність комплексного нормативного регулювання питання відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди. Тому «проблема захисту прав та законних інтересів осіб, потерпілих від кримінальних правопорушень загалом та законодавчі гарантії відшкодування зазначеним особам шкоди, спричиненої протиправними діяннями»¹⁷ мають дуже важливе проспективне значення та потенціал для дослідження, адже в межах кримінального провадження з трьох передбачених ст. 127 КПК способів відшкодування шкоди, такими, що можуть бути реально реалізованими залишаються лише два:

— добровільне відшкодування шкоди підозрюваним, обвинуваченим чи за його згодою будь-якою іншою особою (ч. 1 ст. 127 КПК)¹⁸;

— стягнення шкоди судовим рішенням за результатами розгляду цивільного позову в кримінальному провадженні (ч. 2 ст. 127 КПК)¹⁹.

Як відомо, одним з самих розповсюджених способів відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, є заявлення цивільного позову у кримінальному провадженні, тому наші наукові розвідки ми спрямуємо на з'ясування доцільності існування даного інституту в сучасному кримінальному процесі. Зазначимо, що попри існування (у тому чи іншому вигляді) у кримінальному процесі, що діє на території сучасної

¹⁰ Подковенко Т. Злочинність як соціальне явище та шляхи протидії. In: Omul, criminologia, știința, Ed. Ediția a 2-a, 24 martie 2023, Chișinău. Chișinău: Institutul de științe penale și criminologie aplicată, 2023, Ediția a 2-a, Vol. 1, pp. 205-206.

¹¹ Кулик О. Г. Злочинність як соціальне явище: суттєві ознаки та визначення поняття. *Наука і правоохорона*. 2017. № 1. С. 129.

¹² Кримінальний кодекс України, Закон України від 05.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

¹³ Татарин І. І. Забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, на досудовому розслідуванні : дис... канд. юр. наук. 12.00.09. Львів, 2015. С. 39-40.

¹⁴ Карпенко Є. М. Міжнародний досвід відшкодування шкоди потерпілому як одна з форм запобігання злочинам. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 1. С. 190.

¹⁵ Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

¹⁶ Цивільний кодекс України, Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

¹⁷ Татарин І. І. Відшкодування шкоди потерпілому, заподіяної кримінальним правопорушенням : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2017. С. 27.

¹⁸ Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

¹⁹ Там само.

Stanislav Moseiko

**POZEW CYWILNY W
POSTĘPOWANIU KARNYM:
KONCEPCYJNE PODEJŚCIE DO
ZROZUMIENIA ISTOTY**

Абстрактний. Арtyкул poświęcony jest faktycznej współczesnej nauce o procesie karnym o odszkodowanie za szkody spowodowane przestępstwem poprzez wniesienie roszczenia cywilnego w postępowaniu karnym. Autor zwraca uwagę na fakt, że fundamentalne zmiany w obecnym ustawodawstwie karnym i cywilnym wymagają zmiany trwałego podejścia nie tylko do procedury proceduralnej składania i rozpatrywania roszczenia cywilnego w postępowaniu karnym, ale także doktrynalne podejście do zrozumienia istoty postępowania cywilnego, w końcu typowym błędem badań naukowych jest stosowanie stałego prawa "«klisze "w świadomości współczesnych instytucji, w tym wszczęcia postępowania cywilnego w postępowaniu karnym. Tak więc, artykuł ma na celu zrozumienie istoty zmian pojęciowych, które zaszły w normatywnej regulacji instytucji roszczenia cywilnego w postępowaniu karnym jako podstawowej koncepcji doktrynalne zrozumienie formy rozpatrywania roszczenia cywilnego. Podejście autora oparte są na ogólnych i specjalnych metodach badań naukowych. Stosując metodę logiczną, rozważono pojęcie „połączonego procesu”; metoda systemowa została wykorzystana do zrozumienia problemu w jego złożonej wizji i sformułowania wniosków; metoda hermeneutyczna była przydatna do interpretacji norm prawa karnego procesowego.

Zgodnie z wynikami badania stwierdzono, że nie ma potrzeby realizacji roszczenia cywilnego w postępowaniu karnym jako procesu łączonego, ponieważ nie można go uznać za połączenie w jednym postępowaniu karnym i postępowaniu dotyczącym roszczenia cywilnego. Procedura odszkodowania za szkodę na podstawie zadeklarowanego roszczenia cywilnego działa w ramach postępowania karnego procesowego, przepisy prawa cywilnego są pomocnicze, jak wskazano w części 5 art. 128 CPC, a zatem jest to pojedynczy proces, pozbawiony sprzeczności między dwiema gałęziami prawa.

Słowa kluczowe: odszkodowanie za szkodę w postępowaniu karnym; pozew cywilny; szkoda spowodowana przestępstwem; powód cywilny; oskarżony cywilny.

України, вже понад сто п'ятдесят років²⁰, досі точиться наукова дискусія щодо питання про доцільність закріплення у кримінальному процесуальному законодавстві інституту цивільного позову у кримінальному провадженні. Особливо ця дискусія загострилася останнім часом. Коріння цієї дискусії криються у проблемності розгляду обвинувачення та цивільного позову в рамках одного провадження з точки зору суттєвих відмінностей їх правових засад, предмету та методу правового регулювання кримінальних процесуальних (публічних) та цивільних (приватних) правовідносин, що є яскравим прикладом конвергенції публічного та приватного в межах системи права, що порушує традиційну галузеву класифікацію що склалася в результаті процесів диференціації права. Така конвергенція й породжує проблеми правозастосування, які обтяжуються невирішеністю низки теоретичних питань.

Аналіз наукових робіт, а також судової практики вказує на те, що «підхід деяких вчених щодо доцільності відмови від інституту цивільного позову в рамках кримінального провадження»²¹ базується на тому, «що є всі підстави констатувати явну наукову та процесуальну суперечливість цивільного позову у кримінальному судочинстві. Він має виключно цивільно-процесуальну природу, у зв'язку з чим цей інститут у КПК України повинен бути скасований»²².

Спроба усвідомлення сутності протирічності інституту цивільного позову в кримінальному провадженні дозволяє нам виокремити три вектори подальшого дослідження. Перший можна передати цитатою: «Поява та існування інституту з'єднаного процесу (цивільного позову в кримінальному провадженні) завжди викликало чимало дискусій серед науковців та практиків сфери кримінального судочинства»²³. Другий, пов'язаний з дискусією про правову сутність інституту цивільного позову у кримінальному провадженні та визначення його галузевої належності, а саме: це інститут кримінального процесуального права, цивільного процесуального права чи міжгалузевої комплексний інститут. Третій вектор пов'язаний зі знаходженням відповіді на питання про співвідношення (взаємодію) кримінального процесуального та цивільного процесуального права при визначенні нормативного регулювання цивільного позову у кримінальному провадженні.

Розглянемо зазначені проблемні питання докладніше. Зокрема, Х. Р. Кахнич у своєму дослідженні «З'єднаний процес як спосіб захисту прав потерпілого від злочину у кримінальному судочинстві»²⁴ зробила спробу дати визначення для цього правового інституту, фактично прирівнявши два інститути — інститут з'єднаного процесу, а також інститут цивільного позову в кримінальному провадженні. В своєму дослідженні вчена неодноразово їх ототожнює: «поява та існування інституту з'єднаного процесу (цивільного позову у кримінальному провадженні)...»²⁵, «... цивільний позов у кримінальному провадженні (з'єднаний процес)»²⁶. Проте у підході вченої є певна суперечливість. Наприклад, нею «сформульовано на основі нового кримінального процесуального законодавства України авторське визначення поняття цивільного позову у кримінальному про-

²⁰ Можаровська К. В. Юридична природа цивільного позову у кримінальному судочинстві. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. Вип. 56. С. 172.

²¹ Кахнич Х. Чи доречний інститут з'єднаного процесу (цивільного позову) в кримінальному провадженні України: pro et contra. *Вісник Львівського університету. Сер. : Юридична*. 2013. Вип. 57. С. 329.

²² Можаровська К. В. Юридична природа цивільного позову у кримінальному судочинстві. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. Вип. 56. С. 179.

²³ Кахнич Х. Вказана праця. С. 329-335.

²⁴ Кахнич Х. Р. З'єднаний процес як спосіб захисту прав потерпілого від злочину у кримінальному судочинстві : дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2013. 234 с.

²⁵ Там само. С. 24.

²⁶ Там само. С. 49.

вадженні (з'єднаного процесу). Під ним авторка розуміє «вимогу потерпілої від кримінального правопорушення фізичної чи юридичної особи, чи її представника, а в передбачених законом випадках і прокурора, про відшкодування майнової і моральної шкоди, безпосередньо заподіяної кримінальним правопорушенням, до обвинуваченого або осіб, які несуть матеріальну відповідальність за його дії, звернену до суду у формі, визначеній законом, яка підлягає розгляду і вирішенню в порядку кримінального провадження»²⁷. Однак, ознайомлення з наведеним визначенням дає нам підстави констатувати, що сформульовано «традиційне» визначення поняття цивільного позову у кримінальному провадженні, в якому нічого не говориться саме про з'єднаний процес.

В цьому сенсі постає питання доцільності використання словосполучення «з'єднаний процес». Якщо йдеться про «з'єднаний процес», то має йтися про об'єднання окремих процесів (чи проваджень). Також у роботі авторки ми знаходимо, що «з'єднаний процес означає такий процес, в якому цивільний позов приєднується до кримінального провадження... у зв'язку з цим, його слід розуміти (цивільний позов — додавання наше — С. М.) як додаткову, побічну, додаткову, приєднану частину до основи — до провадження, пов'язаного з вирішенням питання про кримінальну відповідальність»²⁸. Далі авторка зазначає, що з'єднаний процес «поєднує в одному провадженні питання про кримінальне обвинувачення (кримінальне провадження) і питання про відшкодування шкоди (цивільний позов)»²⁹.

Разом з тим, ми підтримуємо думку Х. Р. Кахнич стосовно того, що «інститут з'єднаного процесу досі залишається одним з найбільш «таємничих» феноменів кримінального судочинства (курсів наш — С. М.), а все через те, що відсутні нові підходи у його вирішенні»³⁰, які б увібрали в себе ті кардинальні зміни, що відбулися у суспільстві і тим більше в правовому регулюванні цивільного позову в кримінальному провадженні.

Таке різноманіття поглядів на з'єднаний процес, а відповідно і на цивільний позов в межах такої концепції, породжує наступне справедливе питання: так що таке з'єднаний процес? Почнемо з кінця викладених міркувань, тому що в такому визначенні міститься пояснення терміну «з'єднаний». Він означає поєднання в одному провадженні — кримінального провадження і цивільного позову, тобто якщо додати або приєднати цивільний позов до кримінального провадження з'являється інше провадження, яке відміне від кримінального (наявності цивільного позову) і має назву з'єднаний процес. Отже завдяки пред'явленому цивільному позову з'являється третє провадження, тобто — 1) кримінальне, 2) цивільне і 3) з'єднане. На нашу думку, немає сенсу розвивати далі цю ідею, так як вона позбавлена будь-якого правового змісту.

На наш погляд, проблема підходу до усвідомлення сутності цивільного позову в кримінальному провадженні полягає в тому, що автори намагаються сталі підходи як кальку накласти на сучасній концептуально інший кримінальний процес. Доктрину цивільного позову у кримінальному провадженні треба побудувати з чистого аркушу, використовуючи історичне тлумачення, попередні підходи та концепції, виключно як допоміжний матеріал, завдяки якому можна усвідомити сутність сучасного інституту цивільного позову. Підкреслимо, що це не применшує наукове значення, глибину досліджень чи авторитет шанованих авторів і

²⁷ Кахнич Х. Р. З'єднаний процес як спосіб захисту прав потерпілого від злочину у кримінальному судочинстві : дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2013. С. 20.

²⁸ Там само. С. 15.

²⁹ Там само. С. 24.

³⁰ Кахнич Х. Чи доречний інститут з'єднаного процесу (цивільного позову) в кримінальному провадженні України: pro et contra. Вісник Львівського університету. Сер. : Юридична. 2013. Вип. 57. С. 329.

дослідників минулого століття, наукові підходи яких були іноді інноваційними, але в конкретних історичних умовах, вони відповідали чинному на той момент законодавству та правовій політиці. Безумовно, перш за все зазнало змін законодавство. Наприклад, усунути деякі прогалини нормативного регулювання, як-от, унормований порядок визнання особи цивільним позивачем і цивільним відповідачем, передбачена можливість відшкодування моральної шкоди, можливість субсидіарного застосування норм цивільного процесуального права тощо. Однак, більш важливим є той факт, що наразі істотних змін зазнало не лише законодавство, змінилися ключові підходи до суті нормативного регулювання, змістовне наповнення, правове поле, в якому реалізуються норми права, правова політика держави, соціальні умови та суспільство.

Як вважають деякі дослідники «сутність інституту цивільного позову у кримінальному провадженні закладена в положенні ч. 5 ст. 128 КПК України»³¹, яким закріплюється правило застосування до регулювання даного інституту норм КПК України та Цивільного процесуального кодексу України (далі — ЦПК)³². При цьому встановлено застереження, що застосування норм цивільного процесуального законодавства можливе лише за умов, що вони не суперечать засадам кримінального судочинства. Тобто «законодавець вимагає дотримуватись певного процесуального балансу між кримінальним процесуальним та цивільним процесуальним законодавством»³³, який начебто впливає на визначення правової сутності інституту цивільного позову у кримінальному провадженні.

На жаль, на сьогоднішній день серед науковців та практиків немає єдиної думки у визначенні підходів до цього питання. При цьому в науці кримінального процесу, на основі аналізу позицій науковців, можна фактично виділити та сформулювати чотири основні підходи, які визначають цивільний позов у кримінальному провадженні, як: 1) інститут цивільного процесуального права, який може бути застосований для врегулювання деяких майнових відносин, безпосередньо пов'язаних із кримінальним провадженням; 2) міжгалузевий інститут, тобто інститут кримінального процесуального та цивільного процесуального права; 3) комплексний правовий інститут, що складається у сфері кримінального судочинства з приводу відшкодування майнових наслідків кримінального правопорушення; 4) самостійний кримінальний процесуальний інститут.

В юридичній літературі висловлені й зовсім кардинальні підходи. Так, наприклад, К. В. Можаровська вважає, що інститут цивільного позову у кримінальному судочинстві «має виключно цивільно-процесуальну природу, у зв'язку з чим цей інститут у КПК України повинен бути скасований»³⁴.

Однак, на нашу думку слід критично поставитися до такого підходу щодо розуміння балансу галузей права при усвідомленні галузевої належності цивільного позову у кримінальному провадженні. На наш погляд, сутність суспільних відносин не визначається розумінням того, якою нормою права вони регулюються. Швидше навпаки — саме сутність суспільних відносин визначає застосовне до їх регулювання право. І, отже, сутність інституту цивільного позову полягає у тому, що це

³¹ Трясов Д. А. Цивільний позов у кримінальному провадженні. Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. Т. 2. С. 373.

³² Цивільний процесуальний кодекс України, Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.

³³ Трясов Д. А. Вказана праця. С. 373.

³⁴ Можаровська К. В. Юридична природа цивільного позову у кримінальному судочинстві. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. Вип. 56. С. 180..

механізм захисту прав потерпілого від кримінального правопорушення у частині відшкодування заподіяної шкоди, але правовідносини, в яких він реалізується, включаючи предмет, метод правового регулювання та суб'єктний склад, визначаються цивільним правом, а процесуальний механізм захисту порушеного права встановлюється відповідно до правил юрисдикції (тобто предметної компетенції відповідного суду).

Отже, ст. 128 КПК України — закріплює правило предметної юрисдикції кримінального суду, як право розглянути певний вид цивільного спору — спору про відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, у межах кримінального провадження. При цьому стаття 128 КПК України визначає не лише предметну юрисдикцію кримінального суду щодо такої групи цивільних спорів та умови для її застосування, а й, що найважливіше, — процесуальне право, яке регулює відповідну процедуру. А що ж до цивільного процесуального права, то це лише встановлене правило субсидіарного застосування норм цивільного процесуального права для регулювання кримінальних процесуальних правовідносин. У такому разі немає необхідності розглядати цю ситуацію з правозастосовної точки зору, як певний баланс між нормами двох галузей права. Стаття 128 КПК встановлює, що регулюючою галуззю є кримінальне процесуальне право, норми якого застосовується відповідно до юрисдикції кримінального суду, а додатковими, допоміжними є норми цивільного процесуального права (саме норми, а не галузь права в цілому), які застосовуються як субсидіарні відповідно до бланкету встановленого у п. 5 ст. 128 КПК України. Тобто дві процесуальні галузі не треба розглядати з точки зору їх рівності щодо застосування у кримінальному провадженні і, відповідно, їх балансу, пріоритет чи перевагу, оскільки йдеться про способи усунення конфлікту між нормами чи галузями права, які одночасно застосовуються. Коли ж йдеться про саме з'єднаний процес, в рамках якого в тому чи іншому вигляді, але присутні два процеси (провадження), два позови (кримінальний та цивільний), і відповідно — два процесуальних права (кримінальне та цивільне), то це і дає можливість говорити про застосування двох галузей процесуального права і, відповідно, пріоритетність та/або перевагу, оскільки кримінальне процесуальне та цивільне процесуальне право мають суттєві відмінності, що безсумнівно призведе до конфлікту норм. Отже, таке змішування, використання недоречної термінології, здатне заплутати науковців та практиків.

Юридична конструкція цивільного позову у сучасному кримінальному провадженні зовсім інша. Існує одне провадження — кримінальне, в рамках якого може бути пред'явлено та розглянуто цивільний позов. Йдеться про єдиний процес, позбавлений суперечності між двома галузями права, який має спеціальну бланкетну норму, що дозволяє застосування норм цивільного процесуального права, в тій частині, яка не суперечить основним засадам кримінального судочинства, за умови, що відсутня норма кримінального процесуального права, що регулює існуючі процесуальні відносини. При цьому самі відносини залишаються кримінальними процесуальними, незалежно від можливого застосування норми цивільного процесуального права, так як ч. 5 ст. 128 КПК України не визначає сутності правовідносин інституту цивільного позову чи його галузевої приналежності. Законодавець вибрав такий спосіб викладу правового матеріалу з метою уникнення дублювання, надавши суду право застосувати деякі норми цивільного процесу, щодо регулювання кримінальних процесуальних відносин. Протиріччя чи конфлікт усунуті вже на момент встановлення можливості застосування норми. Якщо є конфлікт, то норма не застосовується (що безпосередньо вказується в ч. 5 ст. 128 КПК), отже у цьому випадку немає необхідності ви-

користання способів та прийомів вирішення протиріч та конфліктів між нормами.

Відповідно ключовим моментом для усвідомлення сутності інституту цивільного позову у кримінальному провадженні стає розуміння правил, закріплених у ст. 128 КПК України, насамперед, як правил встановлення юрисдикції кримінального суду щодо цього інституту. «При здійсненні правосуддя реалізуються конкретні юрисдикційні повноваження суду. Реалізація цих повноважень судової влади потребує певного правового режиму розгляду юридичної справи, який відбивається в процедурах, що забезпечують умови судової діяльності. Але разом з тим правосуддя має бути побудоване на засадах, які забезпечують можливість реалізації не лише компетенційних повноважень суду, але й права на судовий захист, яке має конституційний характер, а також закріплено в Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Тому саме належне здійснення судової юрисдикції, компетенційних повноважень суду, а також права на судовий захист потребують юридичних механізмів та конструкцій як правових форм їх буття»³⁵. Саме так можна визначити співвідношення матеріального та процесуального права, як правового режиму реалізації матеріального права. При цьому правовий режим (процес, його форма та правове регулювання) визначається саме правилами юрисдикції, які у свою чергу залежать від необхідності закріплення та гарантування в державі права на судовий захист.

Право на судовий захист — це правовий інструмент, завдяки якому особа, чие право порушено, може вимагати його відновлення. При цьому будучи «комплексним правовим інститутом матеріально-процесуального характеру, що полягає у визначенні права на судовий захист як єдності його матеріального змісту та процесуальної форми, оскільки право на судовий захист може бути реалізоване лише в судовому процесі»³⁶, право на судовий захист можна віднести до права на належне правосуддя, до доступності правосуддя³⁷.

Правосуддя в Україні здійснюється виключно судами та відповідно до визначених законом процедур судочинства³⁸. По суті, юрисдикція — це реалізація правосуддя компетентним судом у належній судовій процедурі, якщо спір розглядається у кримінальному суді, то цей суд має бути компетентним його розглянути, а головне те, що процедура, в рамках якої діє суд — кримінальне процесуальне право, повинна бути визнана належною судовою процедурою. При цьому професор В. В. Комаров слушно вказує на те, що «поліморфність матеріальних галузей права і монолітність процесуальної галузі свідчать про те, що процес може бути способом застосування норм різних галузей права. При цьому зміни та доповнення в разі необхідності мають бути внесені лише до тієї групи норм, яка регулює відносини по визначенню та розпорядженню предметом позову та правомочності суду при ухваленні рішення»³⁹. При усьй начебто сталості форм судочинства, потрібно усвідомити, що існує нагальна необхідність модернізувати і змінювати інститути права, підходи до їх визнання, відповідно до сучасних викликів, виходячи насамперед з такого очевидного факту, як незмінність курсу на фундаменталізацію прав людини не лише в межах міжнародного, але й національного пра-

³⁵ Комаров В. В. Цивільне процесуальне право: проблеми методології науки, диференціації та уніфікації судових процедур // *Правова система України: історія, стан та перспективи* : у 5 т. Т. 3: *Цивільно-правові науки. Приватне право*. Харків, 2008. Підрозд. 3.6. С. 549-550.

³⁶ Тицька Я. О. Право на судовий захист в системі прав людини: науково-теоретичний аспект у сучасному контексті. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 9. С. 351.

³⁷ *Позовне провадження* : монографія / В. В. Комаров, Д. Д. Лупеник, П. І. Радченко та ін.; за ред. В. В. Комарова. Х. : Право, 2011. С. 27-28.

³⁸ Яновицька А. В. Юрисдикція суду за Цивільним процесуальним та Господарським процесуальним кодексами України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 4. С. 71..

³⁹ Комаров В. В. Вказана праця. С. 566.

вопорядку. Тому в цілому, що стосується модернізації кримінального процесуального права, є необхідність розробки відповідних концептів новацій та зміни існуючих доктринальних традицій у цієї процесуальній сфері.

Перегляд підходів до визначення сутності інституту цивільного позову у кримінальному провадженні дозволяє зрозуміти його як серйозну пільгу «для потерпілої від злочину особи»⁴⁰, і, насамперед, — це суттєве розширення права на судовий захист, як частини права на належне правосуддя та доступності правосуддя, отже особа, яка зазнала шкоди від кримінального правопорушення має право захистити свої суб'єктивні права не тільки через процедуру цивільного судочинства, а також в межах кримінального процесу. При цьому особа потерпілого є однією з ключових, оскільки саме йому надано право пред'явлення цивільного позову в кримінальному провадженні або позову в цивільному процесі. Наявність такої можливості — альтернатива вибору юрисдикції при захисті порушеного права, і є пільгою. При цьому обидва способи вважатимуться рівноцінними. Наголосимо — не рівнозначними, оскільки вони різні, а саме рівноцінними, оскільки вони дозволяють досягти рівнозначного результату. Але все ж таки можна вказати, що додатковим, і навіть можна позначити його як субсидіарний, є цивільний позов в кримінальному провадженні, на що вказує нормативна конструкція, закладена у ч. 6 та 7 ст. 128 КПК України «... відмова у позові в порядку цивільного ... судочинства позбавляє цивільного позивача права пред'являти той же позов у кримінальному провадженні» (ч. 6 ст. 128 КПК)⁴¹.

Отже, розгляд інституту цивільного позову в кримінальному процесі крізь призму предметної юрисдикції та пільгового статусу для потерпілого в рамках права на судовий захист дозволяє, перш за все, констатувати, що цивільний позов у кримінальному провадженні — це не «з'єднаний процес» і не приєднання або додавання одного провадження (цивільний позов) до іншого (кримінальне провадження), а відтак відсутні правові підстави стверджувати про субсидіарний або акцесорний характер цивільного позову. Кримінальне обвинувачення і цивільний позов розглядаються в межах кримінального провадження через наявність юрисдикційних повноважень кримінального суду, та є невіддільними частинами одного цілого (одного кримінального провадження), а субсидіарність цивільного позову проявляється саме в рамках вирішення питання про альтернативну юрисдикцію (цивільний та кримінальний процес), як доповнення та розширення прав потерпілого на доступ до правосуддя та на судовий захист.

Питання альтернативної юрисдикції наразі є мало дослідженими, оскільки довгий час основним у теорії та практиці був підхід, який виключав таку можливість. Наприклад, на думку О. М. Пасенюка «певне правовідношення має бути віднесене до юрисдикції лише одного суду»⁴², таку ж позицію займав Д. М. Шадура, який в своїй статті вказував, що юрисдикція не може бути ні альтернативною, ні договірною, при цьому вона завжди має виключний характер і повинна бути чітко визначена. При цьому загальною є позиція вчених, що однією з проблем у такому випадку є те, що наявність альтернативної компетенції з розгляду одна-

⁴⁰ Кахнич Х. Р. З'єднаний процес як спосіб захисту прав потерпілого від злочину у кримінальному судочинстві : дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2013. С. 29.

⁴¹ Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

⁴² Пасенюк О. Запровадження адміністративного судочинства в Україні — подолання проблем розмежування юрисдикцій // Концептуальні засади розвитку вітчизняного адміністративного права та процесу: тенденції, перспективи, практика : колективна монографія / Є. Герасименко, П. Діхтієвський, Н. Задирака, Т. Коломоець, В. Клиничук та ін.; за заг. ред. П. Діхтієвського, В. Пашинського. Рига, Латвія : "Baltija Publishing", 2022. С. 268.

кових спорів у судів різної спеціалізації може призвести до нестабільності і суперечливості судової практики⁴³. Отже з огляду на це О.О. Штефан підкреслює, що «відповідно до сучасної процесуальної доктрини, під альтернативною юрисдикцією традиційно розуміють позасудові способи вирішення конфліктів...»⁴⁴.

Говорячи про альтернативну юрисдикцію привертає увагу позиція О.С. Снідевича який навпаки підтримує можливість існування альтернативної юрисдикції, та наголошує те, що «значну частину проблем із визначенням юрисдикції можна було б вирішити, якщо просто змінити, хоча б на рівні судів вищих інстанцій, існуючу в науці та практиці неписану догму щодо неможливості альтернативної юрисдикції. Доцільність цього, на наш погляд, не викликає сумнівів та навіть не потребує зміни законодавства. Позивач, враховуючи існуючу в законодавстві альтернативу у виборі юрисдикції та виходячи з власних інтересів, сам би обирає порядок захисту свого права»⁴⁵. Такий підхід в повній мірі відповідає положенню цивільного позову в кримінальному провадженні з точки зору предметної юрисдикції. При цьому дійсно найважливіша проблема — це забезпечення єдності судової практики, в силу того, що суди різних гілок судової системи при розгляді однотипних спорів повинні застосовувати матеріальне законодавство однаково, незалежно від того, до якої юрисдикції належить відповідний суд⁴⁶. Однак така проблема повинна усуватися Верховним Судом, як «найвищим судом у системі судоустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики» (ст. 36)⁴⁷. Отже, наявність альтернативної юрисдикції при вирішенні спорів щодо відшкодування шкоди, заподіяної потерпілому кримінальним провадженням потребує свого подальшого дослідження.

Все це разом вказує на нагальну потребу та актуальність поглибленого комплексного вивчення проблематики інституту цивільного позову в кримінальному провадженні з метою його збереження, а також аргументації його важливості насамперед з точки зору права на судовий захист. При цьому важливим залишається подальший розвиток наукового обґрунтування позиції про те, що компенсація шкоди від кримінального правопорушення в кримінальному провадженні здійснюється на диспозитивних засадах, і як наслідок, необхідно виробити підходи визначення способу досягнення балансу між імперативним та диспозитивним (приватним та публічним) в регулюванні цього інституту цивільного позову в кримінальному судочинстві як засобу захисту прав потерпілого від кримінального правопорушення.

Проведене дослідження дає підстави для наступних **висновків**. Істотні зміни, яких зазнало чинне кримінальне процесуальне та цивільне законодавство щодо порядку відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, обумовлює перегляд сталих доктринальних підходів стосовно уявлення сутності цивільного позову в кримінальному провадженні. Типовою помилкою наукових досліджень є використання сталих доктринальних «кліше» при усвідомленні сучасних правничих інститутів, серед яких й інститут цивільного позову в кримінальному провадженні. Сучасна процедура заявлення та розгляду цивільного позову

⁴³ Шадур Д.М. Інститут підвідомчості в контексті оновлення цивільного процесуального законодавства // Науковий потенціал майбутнього України на шляху до європейської інтеграції : Матеріали наукової конференції курсантів, студентів та молодих науковців. — Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2004. С. 213–214.

⁴⁴ Штефан О.О. Альтернативна судова юрисдикція з розгляду цивільних справ у країнах ЄС. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2013. № 3. С. 56.

⁴⁵ Снідевич О. С. Актуальні питання процесу та судової практики. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2012. № 2 (10). С. 51.

⁴⁶ Там само. С. 46.

⁴⁷ Про судоустрій і статус суддів. Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. — URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#n249>.

в кримінальному провадженні не є з'єднаним процесом, оскільки його не можна розглядати, як поєднання в одному провадженні кримінального провадження і провадження щодо цивільного позову. Процедура відшкодування шкоди на підставі заявленого цивільного позову функціонує в межах кримінальних процесуальних правовідносин, тобто в межах кримінального провадження. Норми цивільного процесуального права є допоміжними, на що вказує ч. 5 ст. 128 КПК, що закріплює процесуальну галузь, яке регулює відповідну процедуру, предметну юрисдикцію кримінального суду щодо цивільного позову, умови для її застосування. Постановка питання про об'єднання двох процесуальних галузей права під час заявлення та розгляду цивільного позову у кримінальному провадженні є помилковою, адже цивільний позов у кримінальному провадженні розглядається судом за правилами, встановленими КПК. Відтак йдеться про єдиний процес, позбавлений суперечності між двома галузями права, який щоправда, у своєму змісті має бланкетну норму, яка дозволяє застосування норм цивільного процесуального права, проте в тій частині, яка не суперечить основним засадам кримінального судочинства, за умови, що відсутня норма кримінального процесуального права, що регулює існуючі процесуальні відносини.

References

- Karpenko, Ye. M. (2018). Mizhnarodnyi dosvid vidshkoduvannia shkody poterpilomu yak odna z form zapobihannia zlochynam Ye. M. Karpenko. *Pravovyi chasopys Donbasu*. № 1. S. 190-196 [in Ukrainian].
- Kakhnych, Kh. R. (2013). Ziednanyi protses yak sposib zakhystu prav poterpiloho vid zlochynu u kryminalnomu sudochynstvi : dys. ... kand. yuryd. nauk. Lviv. 234 s. [in Ukrainian].
- Kakhnych, Kh. (2013). Chy dorechnyi instytut ziednanoho protsesu (tsyvilnoho pozovu) v kryminalnomu provadzhenni Ukrainy: pro et contra. *Visnyk Lvivskoho universytetu*. Ser. : Yurydychna. Vyp. 57. S. 329-335 [in Ukrainian].
- Komarov, V. V. (2008). Tsyvilne protsesualne pravo: problemy metodolohii nauky, dyferentsiatsii ta unifikatsii sudovykh protsedur // *Pravova systema Ukrainy: istoriia, stan ta perspektyvy* : u 5 t. T. 3: Tsyvilno-pravovi nauky. Pryvatne pravo. Kharkiv. Pidrozd. 3.6. S. 542-573 [in Ukrainian].
- Konstytutsiia Ukrainy, pryiniata na piatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy/ 28 chervnia 1996 roku (redaktsiia vid 01.01.2020 r.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
- Kryminalnyi kodeks Ukrainy, Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian].
- Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy, Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 r. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian].
- Kulyk, O. H. (2017). Zlochynnist yak sotsialne yavyshche: suttievi oznaky ta vyznachennia poniattia. *Nauka i pravookhorona*. № 1. S. 125-132 [in Ukrainian].
- Mozharovska, K. V. (2010). Yurydychna pryroda tsyvilnoho pozovu u kryminalnomu sudochynstvi. *Aktualni problemy derzhavy i prava*. Vyp. 56. S. 172-180 [in Ukrainian].
- Zaprovdzhennia administratyvnoho sudochynstva v Ukraini — podolannia problem rozmezhuvannia yurysdyksii // *Kontseptualni zasady rozvytku vitchyznianoho administratyvnoho prava ta protsesu: tendentsii, perspektyvy, praktyka* : kolektyvna monohrafiia / za zah. red. P. Dikhtiiievskoho, V. Pashynskoho. Ryha, Latviia : "Baltija Publishing", 2022. S. 267-287 [in Ukrainian].
- Podkovenko, T. (2023). Zlochynnist yak sotsialne yavyshche ta shliakhy protydii. In: Omul, criminologia, știința, Ed. Ediția a 2-a, 24 martie, Chișinău. Chișinău: Institutul de științe penale și criminologie aplicată, 2023, Ediția a 2-a, Vol. 1, pp. 205-208. [in Ukrainian].
- Pozovne provadzhennia : monohrafiia / za red. V. V. Komarova. Kh. : Pravo, 2011. 552 s. [in Ukrainian].

- Pro sudoustrii i status suddiv. Zakon Ukrainy vid 02.06.2016 r. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#n249>.
- Snidevych, O. S. (2012). Aktualni pytannia protsesu ta sudovoi praktyky // Visnyk Vyshchoi rady yustytzii. № 2 (10). 41-53 [in Ukrainian].
- Tataryn, I. I. (2017). Vidshkoduvannia shkody poterpilomu, zapodiianoi kryminalnym pravoporushenniam : monohrafiia. Lviv. 184 s. [in Ukrainian].
- Tataryn, I. I. (2015). Zabezpechennia vidshkoduvannia shkody, zapodiianoi kryminalnym pravoporushenniam, na dosudovomu rozsliduvanni : dys...kand.. ur. nauk. 12.00.09. / Lviv. 223 s. [in Ukrainian].
- Tytska ,Ya. O. (2021). Pravo na sudovyi zakhyst v systemi prav liudyny: naukovoteoretychnyi aspekt u suchasnomu kon-teksti. *Yurydychnyi naukovi elektronnyi zhurnal*. № 9. S. 348-351. [in Ukrainian].
- Triasov, D. A. (2023). Tsyvilnyi pozov u kryminalnomu provadzhenni. Yevropeiski oriientyry rozvytku Ukrainy v umovakh viiny ta hlobalnykh vyklykiv KhKhI stolittia: synerhiia naukovykh, osvitenikh ta tekhnolohichnykh rishen : u 2 t. : materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Odesa, 19 travnia 2023 r.). Odesa : Vydavnytstvo «Iurydyka». T. 2. S. 373-377. [in Ukrainian].
- Tsyvilnyi kodeks Ukrainy, Zakon Ukrainy vid 16.01.2003 r. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>. [in Ukrainian].
- Shadura, D. M. (2004). Instytut pidvidomchosti v konteksti onovlennia tsyvilnoho protsesualnoho zakonodavstva // Naukovi potentsial maibutnoho Ukrainy na shliakhu do yevropeiskoi intehtatsii : Materialy naukovoi konferentsii kursantiv, studentiv ta molodykh naukovtsiv. Dnipropetrovsk : Akademiia mytnoi sluzhby Ukrainy. S. 213–214. [in Ukrainian].
- Shtefan, O. O. (2013). Alternatyvna sudova yurysdyktsiia z rozghliadu tsyvilnykh sprav u krainakh YeS. *Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti*. № 3. S. 55–62. [in Ukrainian].
- Yanovytska, A. V. (2019). Yurysdyktsiia sudu za Tsyvilnym protsesualnym ta Hospodarskym protsesualnym kodeksamy Ukrainy. *Yurydychnyi naukovi elektronnyi zhurnal*. № 4. S. 71-74. [in Ukrainian].

Received by Editorial Board: 07.12.2024

Suggested Citation:

Мосейко, С. (2024). Цивільний позов у кримінальному провадженні: концептуальні підходи до усвідомлення сутності. *Архів кримінології та судових наук*. 2 (10). 177-190. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.10.2024.15>